

יד
מהר"ע

שערי יצחק
השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
וישב
כסלו ה'תשע"ו ב'שכ"ז
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין הנחת נר חנוכה למעלה מעשרה טפחים.
השלמה והכרעה בעניין אדם שבירך ברכה או ספר ספירת העומר בלשון תמיהה,
ולא תיקן את עצמו, האם יצא ידי חובה.
בירור המנהגים במקום הנחת נרות חנוכה, בתוך הבית או בחוץ.
חמש תשובות מדוע אבותינו נע"ג נהגו להניח את מנורת חנוכה למעלה מעשרה
טפחים, ודחיית דברי ספר זית רענן על מה שכתב מרן שליט"א בשלחן ערוך
המקוצר בעניין זה.
גובה נרות חנוכה בבית הכנסת.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור במערכת קול הלשון – 455

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 331

השיעור מוקדש

לרפואת ר' שמואל בן הרב תמיר יצ"ו.
המקום ברוך הוא ישלח לו רפואה שלימה,
בתוך שאר כל חולי עמו בית ישראל,
ויעמידהו מחליו לחיים טובים ולשלום, אכ"ר.

השיעור מוקדש לרפואת ר' שמואל בן הרב תמיד יצ"ו. המקום ברוך הוא ישלח לו רפואה שלימה, בתוך שאר כל חולי עמו בית ישראל, ויעמידהו מחליו לחיים טובים ולשלום, אכ"ר.

בעניין הנחת נר חנוכה למעלה מעשרה טפחים.

הגמרא במסכת שבת [דף כ"א ע"ב] אומרת, נר חנוכה, מצוה להניחה בתוך עשרה. מה שמובא בגמרא אחרי כן [דף כ"ב ע"א], נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי, מוסכם לדעת כל הפוסקים. דהיינו, אם הנר שלחנוכה, דהיינו השלהבת, למעלה מכ' אמה, אזי לא שולטת שם העין. משמע, כי בפחות מכ' אמה, אפשר להניח היכן שרוצים. והגמרא מחדשת כאן, כי נר חנוכה, מצוה להניחה עשרה טפחים. וזה לא מוסכם, כמו שנבאר לקמן בס"ד.

דבר זה, מתחיל ויוצא מן המשנה, במסכת בבא קמא [דף ס"ב ע"ב], תנן התם, גין היוצא מתחת הפטיש, ויצא והזיק, חייב. כלומר, אם האדם מכה בפטיש, ויצא ממנו ניצוץ, אמנם הוא הכה בתוך חדרו, אבל הגין יצא החוצה והזיק, אזי הוא מתחייב בנזקים אשר נגרמו מכך. כיון שהאדם צריך לדאוג, כי הדברים אשר הוא עוסק איתם, לא יזיקו לאחרים.

ממשיכה המשנה ואומרת, גמל שטעון פשתן, והוא עובר ברשות הרבים, ונכנסה פשתנו לתוך החנות, ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה, בעל הגמל חייב. הרי הפשתן, נדלק בקלות. לכן, אם העמיסו פשתן על הגמל, והוא עובר ברשות הרבים, ונכנס הפשתן לתוך החנות אשר יש בתוכה אש, ונדלק הפשתן, בעל הגמל חייב. כיון שהוא היה צריך לשמור ולבדוק, שלא יגרם נזק גם בתוך החדר הפנימי, ושלא תיתפס האש בפשתן. לכן בעל הגמל חייב, אפילו שהדליק בירה גדולה, הוא מחוייב בכל הנזק.

הניח חנוני את נרו מבחוץ, חנוני חייב. כלומר, אם החנוני הניח את הנר מחוץ לחנות, חובת השמירה היא עליו, ולכן אם נגרם נזק, בעל הנר מחוייב בכל התשלומים.

רבי יהודה אומר, בנר חנוכה פטור. והסיבה היא, כיון שהדלקת נר חנוכה, היא מצוה. אמנם ע"כ נגרם הנזק, אבל כאשר מותר לאדם לעשות דבר מסויים, ובנ"ד אדרבה הדבר חובה, להדליק נר חנוכה, ולפי תקנת חז"ל צריך להדליק בחוץ, ממילא גם אם נגרם מכך נזק, בעל הגמל הוא זה שהיה צריך לשמור, שלא ידלק פשתנו. וכיון שהוא לא דאג לכך, לכן הוא חייב. כך סובר רבי יהודה.

לא ניכנס כעת, לכל השקלא וטריא שיש בעניין זה, בכל הנוגע לענייני נזיקין, אלא נתייחס רק למה שנוגע אלינו כעת, לגבי דיני חנוכה.

אמר רבינא (משום דרבה) [משמיה דרבא], זאת אומרת, נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה. רבינא לומד מכאן הלכה, כי מצוה להניח את נר חנוכה, בתוך עשרה טפחים. דאי ס"ד למעלה מעשרה, לימא ליה, היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו. אם היתה אפשרות לכתחילה להניח את נר חנוכה אפילו למעלה מעשרה טפחים, אמנם ישנה מצוה להניח את נר חנוכה, אבל עד עשרים אמה הדבר כשר, א"כ היית יכול להניח למעלה מגמל ורוכבו. מדוע אתה מניח זאת למטה, היכן שנתפס האש בפשתן? אלא מאי, רואים מכאן, כי ישנה מצוה להניח את נר חנוכה, מתחת מעשרה טפחים. ולכן, אפילו שהדבר אינו חובה, אפשר להדליק למעלה מעשרה, אולם לכתחילה ישנו עניין, שגר החנוכה יהיה מונה למטה מעשרה טפחים. ממילא מובן, מדוע רבי יהודה פוטר, כיון שאין טענה, שהיה לו להניח זאת יותר גבוה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מ"י טפחים, יש בכך פרסום הנס. דדבר העשוי לאור, אין דרך להניחה כל כך למטה. כאשר האדם רוצה שיהיה לו אור בבית, הוא לא שם זאת למטה, כיון שרצונו כי כל החדר יאיר, לכן הוא שם זאת גבוה. ממילא, כאשר בכ"ז הוא שם זאת במקום נמוך, רואים כי זה לצורך מצות נר חנוכה, ולא בכדי להשתמש בכך, שהרי אסור להשתמש לאורה. הנרות הללו, אינם מיועדים לצורך אור, אלא למצות נר חנוכה, וזהו פרסום הנס. וכן כתב בפירוש רבינו חננאל, ומצוה להניחה למטה מעשרה עב"ל. וכן פסק סמ"ג [הל חנוכה ר"נ ע"ד] וסמ"ק [סי' ר"פ רע"ז]. אם כן, ישנם הרבה ראשונים הסוברים כך. אבל, הדבר אינו מוסכם.

כותב הבית יוסף כך, והרי"ף והרמב"ם, השמיטו הא דמצוה להניחה למטה מעשרה. הם משמיטים את הגמרא הזאת. אמנם הם לא כותבים על כך בצורה מפורשת, אבל כיון שהם משמיטים גמרא ערוכה, ברור שהדבר כך. אמנם ברבינו הרמב"ם, קשה לעשות דיוקים כאלה, מכך שהוא השמיט ולא כתב דינים מסויימים. רק את מה שכתוב בגמרא, הרמב"ם צריך להביא. אבל כאשר הדבר לא כתוב בגמרא, כך הוא המקובל, עלפי בעלי הכללים, שאי אפשר לדייק מכך שהרמב"ם לא כתב זאת. והסיבה היא, כי אין ראיה מכך. חובתו להביא רק את מה שכתוב בגמרא. אבל נדון דידן, כתוב בגמרא במפורש. ממילא, כיון שהרמב"ם לא הביא זאת, מובן בהכרח כי ההשמיטה שלו היא מכוונת. א"כ, כיון שהרי"ף והרמב"ם השמיטו דין זה, משמע דסבירא להו, דכיון דדחו בגמרא להא דרבינא, לא קיימא לן כוותיה. וכבר המגיד משנה מדייק כך, כי לפי דעת הרי"ף והרמב"ם, שאין מצוה להניחה פחות מ"י טפחים.

כעת אומר הבית יוסף, ומכל מקום לעניין מעשה, נראה דצריך להניחה בתוך עשרה. כיון דלהנך רבוותא, מצותה בתוך עשרה. ולהרי"ף והרמב"ם, מצותה בין בתוך עשרה

אולם הגמרא דוחה זאת, ואומרת כך, ודילמא, אי (מיטרחא) [מִטְרַחַת] ליה טובא, אתי לאימועי ממצוה. דהיינו, זאת איננה ראיה, שישנו איזה עניין להניח למטה מ"י טפחים. הסיבה לכך היא, כי נוח יותר לאדם, להניח את נ"ח במקום נמוך. הוא יכול להניח למשל על כיסא או אבן וכדומה. מדוע שיניח זאת למעלה, במקום גבוה? אם נטריח אותו, הוא ח"ו לא יקיים את המצוה. חז"ל לא רצו להטריח מדאי על האנשים. אבל אין מכאן שום ראיה, כי ישנו עניין של מצוה להניחם פחות מ"י טפחים.

אלו דברי הגמרא, שתי השורות הללו. ועל כך, ישנה מחלוקת גדולה, בין הראשונים ובין האחרונים. מרן הבית יוסף [בסימן תרע"א], מביא את עיקר השיטות. ישנם שפסקו, כי מצוה להניחה פחות מ"י טפחים. ויש שפסקו, כי הדבר אינו מוכרח, ואפשר להניחה גם למעלה מ"י טפחים. ומסקנת הבית יוסף, כי ישנה מצוה להניחה פחות מ"י טפחים.

וז"ל הבית יוסף, וכתב הר"ן [ט' ע"ב, ד"ה גרסינן] בשם רבינו חננאל, דקיימא לן כרבינא, דלא שבקינן מאי דאפשיטא להו לרבא ורבינא, ונקטינן מאי דאידיחי בגמרא (בהך) [בדרך] 'דילמא' בעלמא. הם טוענים, כי רבינא אמר זאת בשם רבא, בצורה מוחלטת. והגמרא דוחה זאת, בלשון 'ודלמא', אולי זאת אינה ראיה. א"כ, זאת רק דחיה בעלמא. ולכן, המסקנא היא, כי אכן ישנה מצוה להניחה פחות מ"י טפחים. וכן פסק הרב רבינו יונה, ולזה הסכים הרשב"א [שבת דף כ"א ע"ב, ד"ה אמר רבינא]. וכן כתב הרא"ש [סי' ה'] וזה לשונו, אף על גב דדחי ליה, נכון שהגמ' אמנם אומרת שאין הוכחה מכך, אבל המסקנא צריכה להיות, מצוה להניחה למטה מעשרה, כדקאמר רבינא משמיה דרבא. וגם איכא פרסום הנס טפי כשהיא למטה. הוא מוסיף עוד נימוק. לא רק מפני שהגמ' אומרת כך, אלא כך זאת גם מסברא. כי כשמניחים את הנר פחות

בין למעלה מעשרה. הילכך, למיעבד כמצותה אליבא דכולי עלמא עדיף, דהיינו בתוך עשרה.

ידועה שיטת מרן הבית יוסף, לפסוק כדעת שנים מתוך שלושת עמודי ההוראה. אבל בנ"ד, הוא נטה מן הכלל הזה. הרי לדעת הרא"ש, זאת מצוה. ולדעת הר"ף והרמב"ם, אין בכך מצוה. אבל טוען הב"י, כי הר"ף והרמב"ם לא אמרו, כי פחות מי' טפחים, זה אינו טוב. אלא המצוה היא, בין בתוך עשרה, ובין למעלה מעשרה. מאידך גיסא, הרא"ש ועוד הרבה ראשונים סוברים, כי אכן זאת מצוה. א"כ, כיון שהר"ף והרמב"ם לא מתנגדים לכך, לכן להלכה ולמעשה צריכים להניחה בתוך עשרה. וכך הוא גם פסק בספרו שלחן ערוך.

הוא מוסיף כעת עוד פרט, האם העניין הזה, היה רק בזמנם, כאשר הדליקו מחוץ לבית, או שזהו גם בדורות שלנו, שמדליקים בתוך הבית. אינני מדבר על דורנו ממש, אלא עד הדור שלנו. בעבר בגלות, היה מקובל כך בכל תפוצות ישראל בדרך כלל, להניח את נרות חנוכה בתוך הבתים. רק כאן בא"י, כיון שכבר אין את הסכנה מפני אומות העולם, רבים נהגו להניחה מחוץ לבית. אבל, לא זהו הנושא כעת. בכל אופן בזמנם, הדליקו בתוך הבית.

השאלה היא, האם ההלכה הזאת קיימת, גם כאשר מדליקים בתוך הבית, או רק כאשר מדליקים מחוץ לבית. מביא הבית יוסף בשם המרדכי, ואף על פי שהמרדכי [שבת סי' רס"ו] כתב, דעכשיו שהרגילו להניחה בפנים, נראה דאין קפידא להניחה למעלה מעשרה, (דלא) [דאיכא] פרסום. טוען המרדכי, כי כל העניין להניח זאת למטה מעשרה, היה כאשר פרסום הנס הוא רק למעלה ולא למטה. אבל בזמנינו, שמזמינים את כל בני הבית להדלקה, כולם רואים ויודעים שעושים זאת בשביל מצוה. לכן, ישנו פרסום הנס, אפילו אם תניח זאת בתוך

עשרה. מאחר שרבינו סתם דבריו, משמע דלא שני ליה, בין מניח מבפנים למניח מבחוץ, וכן נהגו לעשות המדקדקים. למעשה הוא פוסק, כי גם כאשר מדליקים בתוך הבית, צריך להניחה פחות מעשרה טפחים.

הלכה למעשה, בכל קהילות קודש תימן יע"א, לא נהגו כך, אלא מניחים את הנר למעלה מעשרה טפחים. לא נהגו להחמיר, אפילו תלמידי חכמים, וצדיקים, ואנשי מעשה.

עלינו לברר את הנושא הזה.

הבאתי בס"ד בשלחן ערוך המקוצר וסימן ק"כ סעיף ט"ז כך, מצוה להניחם למעלה משלשה טפחים מן הקרקע. הפרט הזה, הוא מוסכם. דהיינו, גם לפי האומר כי צריך להניחה למטה מעשרה טפחים, מ"מ אף הוא סובר כי אין להניחה בתוך ג' טפחים לקרקע, אלא מעל ג"ט. משלשה טפחים, ועד עשרה. וכמו־כן דעת מרן השלחן־ערוך, שמצוה להניחם למטה מעשרה טפחים, ואם הניחם למעלה מעשרה יצא. אבל דעת רבינו הרמב"ם שגם לכתחילה יכול להניחם למעלה מעשרה טפחים, וכן הוא מנהגינו.

וכאן הבן שואל – לא התכוונתי בלשון מליצה. אמנם זאת לשון מליצה, כי כל אחד צריך לשאול את השאלה הזאת, אבל בעניינינו בני הרב נסים הי"ו שאל אותי זאת – כי לכאורה מדוע הקילו בכך? וכי הרמב"ם אומר להניח למעלה בעשרה בדוקא? אבותינו יכלו להניחה למטה מי', ובכך הדבר היה לפי כל הדעות? וכי לא טוב להחמיר?

גם אח"כ ראיתי שידידנו הרה"ג נתנאל עומיסי שליט"א, מו"צ בבית ההוראה פעולת צדיק ובעיר מודיעין עילית – קרית ספר ת"ג, בחוברת שהוא הוציא לאור בשם "ברכת אברהם", כבר עורר את העניין הזה (בדף 10

השאלה היא, האם יוצאים בכך ידי חובה?

ואמרנו אז, כי שאלה כזאת היא גם לגבי ספירת העומר. דהיינו, אם אדם ספר ספירת העומר, בלשון שאלה. כגון, הוא אמר 'האידינא חמשא יומי בעומרא', בלשון שאלה. הוא רוצה שיאמרו לו, האם הדבר נכון.

ברצוני לומר על כך ברכת יישר כח, לידידנו הרה"ג נתנאל עומיסי שליט"א, אשר הזכיר לי נשכחות. הוא אמר לי, כי הכף החיים ובסי' תפ"ט ס"ק ס"א] מדבר על כך, לגבי ספירת העומר. אמרתי לו, יפה מאד, טוב שהזכרת לי זאת, כי כתבתי בעבר הערה על דברי כף החיים הללו, שם במקום. וממילא נזכרתי בס"ד, כי בזמנו כמעט כבר פשטנו את הספק הזה.

אמנם, בזמנו הדבר לא נשאר אצלי בתורת מסקנא ברורה, כיון שהדבר לא היה אצלי מוחלט. אבל כעת, חושבני כי אפשר יותר להכריע. מתוך שעסקנו טוב בנושא זה, ממילא הוא התלבן.

לגבי הלכות ברכות, לא מצאנו עדיין מי שדן בכך. אולי מישוהו יודע, או ראה שדנו בכך. אני לא ראיתי. אבל לגבי ספירת העומר, ישנו ספר אחד שדיבר על כך, וזהו הספר זכור לאברהם (אלקלעי), ואת דבריו הביא הכף החיים בקצרה, אבל בעל זכור לאברהם [אות ע'] כתב על כך באריכות.

זה לשון הכה"ח, מי ששאל לחבירו בלשון שאלה בזה הלשון, ד' ימים הם בזה הלילה? והשיב לו, הן. עיין זכור לאברהם אות ע' שכתב, כיון דספוקי מספקא ליה, כולי עלמא יודו דלא יצא, דאין דרך למנות בלשון שאלה, ויוכל לספר בברכה, וכ"ש המשיב יעו"ש.

בספר זכור לאברהם, הסביר בעצמו את הספק כך, יש להסתפק, במי ששאל לחבירו, בלשון שאלה. שלא שאל לו, כמה ימים הם, אלא

וכתב כך, קשה לי בזה על מנהגינו, מדוע לא חששו למה שפסק השו"ע עפ"י הראשונים, והלא לדעת הרמב"ם אין חסרון להדליק למטה מעשרה.

והוא רוצה לתרץ כך, נראה לומר, דכיון שכל הסוגיא היא אליבא דרבי יהודה, לכן השמיט זאת הרמב"ם. דהיינו, הרי הדיוק שם בגמ' מסכת בבא קמא, הוא מרבי יהודה, הסובר כי 'נר חנוכה פטור'. אבל לדעת חכמים, גם בנר חנוכה, חייב. כי למרות שזאת מצוה, אבל מחובתך לשמור על הנר שלך, כמבואר ברמב"ם פ"ד מנזקי ממון הלכה י"ג. אי אפשר שתעשה מצוות עם נזקים. אכן זאת מצוה, אבל מוטלת עליך החובה לשמור. ממילא, כיון שלפי דעת רבנן אין כל דיוק מכך, לכן יש יותר בנותן טעם, מדוע מנהגינו שלא לחשוש לסברא זו.

הדבר אינו כל כך פשוט, כיון שהחיד"א כותב בספרו מחזיק ברכה [סימן תרע"א], כי נכון שלדעת רבנן הוא יהיה חייב, אבל לא על כך המחלוקת, בין רבי יהודה לרבנן. דהיינו, הדיוק של רבינא, הוא לכולי עלמא. ישנו רק ויכוח צדדי ביניהם, לגבי דיני נזיקין. אמנם דייקנו כך לפי דעת רבי יהודה, כי רק מרבי יהודה ניתן להוכיח זאת, אבל רבנן לא חולקים עליו בעניין הנחתה למטה מעשרה טפחים, אלא על נושא אחר.

השלמה והכרעה בעניין אדם שבירך ברכה או ספר ספירת העומר בלשון תמיהה, ולא תיקן את עצמו, האם יצא ידי חובה.

בשיעור הקודם הסתפקנו, לגבי אדם אשר בירך ברכה בלשון שאלה. דהיינו, תוך כדי שהוא מברך, למשל אם הוא רצה לברך 'בורא פרי העץ', אבל הוא באמצע פתאום מסתפק, אולי הברכה היא 'בורא פרי האדמה', או 'שהכל', לכן הוא שואל את הנוכחים, 'בורא פרי העץ'? הוא רוצה שיאמרו לו, האם זה נכון, או שלא?

שאל לו בזה הלשון, ד' ימים הם בזה הלילה? והשיב לו, הן. אי יצא ידי חובה, ולא יכול לספור עוד בברכה, דדמי לדין מרן. הרי מבואר ע"י מרן בשו"ע, שאם אדם אומר את מניין הימים לעומר, אפילו שלא התכווין לצאת ידי חובה, חוששים למד"א מצוות אין צריכות כוונה. אפילו שהוא לא התכווין לספור, הוא רק ענה כך למי ששאל אותו, כמה ימים היום לעומר? והוא ענה לו, כך וכך ימים. ממילא, הוא כבר אמר את הספירה של אותו היום. אמנם הוא לא התכווין לצאת ידי חובה, אבל הרי יש אומרים כי מצוות אינן צריכות כוונה, ולשיטתם כבר ספרת את ספירת העומר, חוששים אנו לכך עכ"פ שלא לברך. או דילמא, דדוקא בדין מרן, שהשיב לו כך וכך ימים, הוא דחשיב כמונה, אעפ"י שלא כיון לספור. אמנם בנדון זה, שהשואל, מה שמוציא מפיו, אינו אלא בלשון שאלה, וספוקי מספקא ליה, אם הם ד' או לא, בזה כ"ע יודו דלא יצא. דאין דרך למנות, בלשון שאלה ותימה. זאת איננה ספירה.

והוא מוסיף, וכן מסתבר, דאינו יוצא בזה, ויכול לספור בברכה. הסברא נותנת פשוט וברור שלא יצא ידי חובה, והוא יכול לברך ולספור לאחר מכן שוב. כי ספירה בלשון שאלה, אינה נחשבת ספירה. מכיון דהוא עצמו, מה דמוציא מפיו, הוא בלשון ספק ושאלה, ואינו יודע בירור הדבר. איך יעלה על דעתו, לומר גם בזה, דמצוות אין צריכות כוונה, ויצא בזה. כיון שמעיקרא, הוא אינו יודע, אם כך וכך הם, או לא. ועל הכל, שהוא לשון שאלה. הוא מכניס כאן, שני דברים. ראשית, שאפילו בלב, אינו יודע מה היא הספירה. הוא מחכה שיענו לו, האם הדבר נכון. ובנוסף לכך, גם את מה שהוצאת בפיו, היה בלשון שאלה.

ישנו פרט אחד, אשר בכל זאת, לפי דעתו, יש מקום לדון בכך. כי לפעמים האדם שואל, לא מתוך שהוא מסופק לגמרי, אלא מתוך שיש לו צד רחוק, שמא הוא טועה. אבל קרוב לוודאי,

שהוא אכן צודק. על נדון זה, הוא אומר, כי אולי אכן יצא יד"ח.

מסיים הזכור לאברהם ואומר, והיה אפשר לומר, דאפי' אם יודע בבירור שהם ד', אלא דעל צד היותר טוב שאל, כדי להוציא שום צד ספק מליבו, עכ"ז יוכל לספור עוד בברכה. כיון דמה שמנה, לא היה אלא בלשון שאלה, ואין דרך למנות כך. אלא דזה יש לדחות. דהיינו, דבר זה איננו ברור לו. אמנם, כשהוא מסופק בדבר, אם זהו ספק השקול, הספק אצלו מוחלט וגמור, וה"ה בנ"ד האם הברכה היא 'העץ' או 'האדמה', והוא ממתין לדעת מה שיאמרו לו, נראה דלא יצא. ויש קצת ראייה ג"כ מלשון מרן. דאם איתא דבנדון זה ג"כ יוצא, הו"ל למרן לאשמועינן זה. וכ"ש המשיב כך נראה לי כעת וק"ל.

כתבתי בזמנו הערה בגליון הזכור לאברהם שלי בזה"ל, תמציתו הובאה בקיצור בכף החיים סימן תפ"ט ס"ק ס"א. ולכאורה יש לדון מזה למי שבירך בלשון שאלה, בורא פרי העץ? שיאמר לו השומע האם זה ברכתו, שאין זו דרך ברכה.

כך הדעת נותנת, שזה לא נחשב ברכה. ויכול להיות, שלגבי דיני ברכות, הדבר יותר חמור מאשר ספירת העומר. זה אינו כבוד שמים, שהינך מברך את הקב"ה, ואומר זאת בלשון שאלה. אם כי, הספק אינו על המלה 'בורא', אלא האם זה 'העץ' או 'האדמה', אבל עכ"פ כך לא מברכים. הגע עצמך, אם אדם יברך את חברו באופן כזה, כיצד היה הדבר מתקבל. ואפילו אם המדובר על הסגנון הנוסף הזה שהוא מביא, כאשר האדם אומר זאת רק על צד היותר טוב, ג"כ הדעה נוטה שהוא לא יצא בכך ידי חובה. נראה כי גם אם האדם בטוח בתשעים ותשע אחוז, כי הברכה היא 'בורא פרי העץ', והוא אומר זאת בלשון שאלה, משום הצד הרחוק כי אולי הוא טעה, גם בנדון זה הדבר לא יעזור.

שערי יצחק – השיעור השבועי

תגובת מרן שליט"א. יפה. א"כ, כיצד הוא מביא מכאן ראיה, שזהו עשרה טפחים? היה צריך לומר, מצוה להניח בתוך גובה של גמל ורוכבו. אינני יודע בכמה טפחים המדובר, אתה אומר שזה ארבעים טפחים, צריך עכ"פ לקחת את הגובה של הגמל הממוצע, ולומר כי מכאן ראיה על ארבעים טפחים. איך הוא הגיע לעשרה טפחים? הרי בודאי, שגמל ורוכבו, זהו יותר מעשרה טפחים?

שאלה מהקהל: אבל ישנם שקים ופשתן על הגמל?

תשובת מרן שליט"א: ראשית, הגמרא אומרת גמל ורוכבו. וחז"ל מזה, גם אם ישנם שקים, וכי חובה שהם יהיו נמוכים? הם יכולים להיות גם גבוהים. וכי בעל הגמל מוגבל, בכמות השקים שהוא יכול להניח על הגמל? הרי הוא יכול למלא כדי ספקו וכל צרכו?

לכאורה, ההוכחה שהביאה הגמרא, תמוהה מאד. כיצד רבינא הגיע למסקנא, שהמדובר על עשרה טפחים? הרי בודאי שזה יותר מכך? אולי עשרים, אולי שלושים, ואולי גם ארבעים?

התשובה היא, כי אכן אין הוכחה מכך, אבל רבי יהודה עשה חשבון כדלקמן. הרי למעלה מעשרים אמה, בודאי שזה פסול. ופחות מעשרים אמה, בודאי שזה כשר. רבי יהודה יוצא מתוך נקודת הנחה, כי בדאי שישנו עניין, שיראו כי זהו נר של מצוה. כך רואים מדבריו. א"כ, איזה שיעור עלינו לתפוס? לגבי עשרה טפחים, בודאי שיש לי הוכחה, כי בכל דיני התורה ישנו מושג של עשרה טפחים. לכן, מסתבר שחז"ל השוו זאת ליתר דיני התורה. אמנם נכון, שמדברי המשנה עצמה, אם היינו דנים רק מצד זה, היינו מגיעים לשלושים או לארבעים טפחים. אבל, לא מצאנו שיעורים כאלה בתורה לגבי מצוות אחרות. לכן השיעור בנ"ד הוא צ"ל עשרה טפחים, כי על כך בודאי שישנה הוכחה, כי מסתבר שחכמים השוו זאת למצוות אחרות.

כך היא המסקנא לפענ"ד בס"ד, לגבי העניין הזה. ברוך ה', שקצת נפשט אצלינו העניין הזה. על כן יחזור ויאמר שוב 'בורא פרי העץ' בניחותא. ואם שהה יותר מכדי דיבור, יחזור ויברך. אמנם יש מקום לבעל-דין לחלוק ולחלק, דשאני הכא שסוף סוף מכווין גם-כן לברכה, ולפ"ז מי שליבו נוקפו לא יברך בפיו (דהיינו עכ"פ את האזכרות), רק בהרהור בלב.

בירור המנהגים במקום הנחת נרות חנוכה, בתוך הבית או בחוץ. חמש תשובות מדוע אבותינו נע"ג נהגו להניח את מנורת חנוכה למעלה מעשרה טפחים, ודחיית דברי ספר זית רענן על מה שכתב מרן שליט"א בשלחן ערוך המקוצר בעניין זה.

נחזור לשאלתנו, על מה ולמה נהגו אבותינו נע"ג, להדליק את נרות חנוכה למעלה מעשרה טפחים?

נפקא מינה מכך, האם כדאי לנו להחמיר? דהיינו, אולי אבותינו עשו כך, כי כך היא ההלכה. נהגו מימי קדם. בסדר. אבל מי שירצה להחמיר בכך, ולהניחה למטה מיי טפחים, האם הדבר ראוי? האם זה טוב?

לאמיתו של-דבר, קודם שנענה על שאלה זו, עלינו להבין את דברי הגמרא, ואת שורש העניין הזה.

רבינא מביא ראיה, מהדין של חנוני שהניח את הנר בחוץ, שהוא פטור. מכאן ראיה, שמצוה להניחה בתוך עשרה טפחים.

אבל לכאורה, כמה הוא הגובה, של גמל ורוכבו? תגובה מהקהל: שני מטר.

תשובת מרן שליט"א: כמה זה בטפחים? תשובה מהקהל: לפחות ארבעים טפחים.

כך היה נראה לי, כתשובה המתקבלת על הדעת. חושבני, כי כל המרגיש בקושיא זאת, מיישב אותה כך. ותכף נראה כי כך כתוב בחידושי הרשב"א, רק שצריך להסביר את כוונתו.

הערה מהקהל: כבוד הרב, אבל ראינו כי הארון היה תשעה טפחים?

תשובת מרן שליט"א: נכון. וביחד עם הכפורת, זה עשר. כפי שאמרנו, כך הוא בכל דיני התורה.

כותב הרשב"א [בחידושו לגמרא מסכת שבת שם] כך, תמיה לי, אכתי 'בתוך עשרה' מנא לך? לימא, צריך להניחה 'למטה מגמל ורוכבו'. דהא 'גמל ורוכבו' למעלה מעשרה טפחים הוי טובא?

וי"ל דקסבר, דכיון דאפקת ליה מעשרים אמה, כסוכה וכמבוי, תשווה דין זה, לדין סוכה ומבוי. כי גם לגביהם הדין הוא, שאם הניחם למעלה מעשרים אמה, זה פסול. מוקמינן ליה לעשרה, שהוא הכשר סוכה נמי. שנתנו לו חכמים שיעור אחד ידוע מן השיעורים הקבועים בשאר המצוות. וכיון דמפקת לה מעשרים, שהוא למעלה הרבה מגמל ורוכבו, אוקמוה אעשרה. ודחיה, הגמרא דחתה זאת, דלמא לא נתנו בו חכמים שיעור, אלא מניחו באיזה מקום שירצה וכו'.

כך הוא התירוץ, שהרשב"א סלל בעניין זה. אבל, צריך להבין את דבריו.

חושבני, כי כל אחד שלומד את הרשב"א, צריך לשאול זאת. וכבר החיד"א בספר מחזיק ברכה [סימן תרע"א], שואל זאת במפורש. לכאורה, איך הרשב"א מדמה זאת לסוכה ומבוי? הרי סוכה, למטה מעשרה טפחים, היא פסולה. וכן למעלה מעשרים אמה, היא פסולה. א"כ, כיצד רבי יהודה משווה את נר חנוכה

לסוכה? הרי בנר חנוכה, מצוה להניחה פחות מעשרה. ולגבי סוכה, פחות מעשרה טפחים היא פסולה. כיצד אפשר להשוותם?

החיד"א [שם במחזיק ברכה סי' תרע"א] כותב כך, איכא למידק בתירוץ רבינו, שתירץ דכי מפקת לה מעשרים, מוקמינן ליה לעשרה, דהוא הכשר סוכה וכו'. דהרי סוכה למטה מעשרה, פסולה. והכא קאמר, דמצוה להניחו למטה מעשרה. וא"כ, לא כשיעור סוכה הוא? מתרץ החיד"א, על פי דברי הרא"ש בסוף פרק הכונס, וז"ל, ואפשר במה שכתב הרא"ש סוף פרק הכונס, דעדיף למטה מעשרה, שניכר שהוא לשם מצוה, ולא לצרכו. וא"כ, כיון דמרבי יהודה שמעינן, דיש שיעור לחנוכה, דין הוא דמוקמינן ליה למטה מעשרה, דנראה לשם מצוה.

החיד"א מביא את סברת הרא"ש, אשר אמרנו מקודם. דהיינו, אכן לגבי סוכה, אם עשאה פחות מעשרה טפחים פסולה, כיון שזאת דירה סרוחה, ואין אדם דר בדירה סרוחה. אבל לגבי נר חנוכה, הסברא היא הפוכה, כפי שהרא"ש אומר, כי כאשר האדם מדליק פחות מעשרה טפחים, ניכר שהדבר לשם מצוה. כי אם הדבר היה בשביל אור בחדר, מניחים זאת למעלה מעשרה. א"כ, ה'פרסומי ניסא' הוא בפחות מעשרה. כך מתרץ החיד"א.

לענ"ד, התירוץ הזה קצת קשה. כי אם שמתם לב, הדגשנו זאת כבר מקודם בלשון הרא"ש, כי הוא אכן הביא את הסברא הזאת, אבל הרא"ש לא כתב כי זאת הסברא של רבינא. כי לאחר שהרא"ש כותב, אף על גב דדחי וכו', הוא מוסיף וכותב, "וגם" איכא פירסום הנס טפי. דהיינו, בהתחלה הוא אומר, כן אמר רבינא, ואח"כ הוא אומר, כי יש "גם" פרסום הנס. א"כ משמע, שלרבינא היתה סיבה אחרת. הרא"ש רק אומר עוד סברא נוספת מעצמו, שיש פרסום הנס בפחות מעשרה. לא שזאת היא הסברא של רבינא.

שערי יצחק – השיעור השבועי

למעלה מג' טפחים, שהוא כנגד נה"י, שהם ג' טפחים. ולמטה מ" טפחים, שאינה עולה עד הראש וכו' יעו"ש"ב. בקיצור, הוא מקשר זאת עם הספירות. שלש ספירות, ויש מלכות מעליהם, עשרה טפחים וכו'. רואים שהדברים מתקשרים, מתאחדים.

כעת אומר את השאלה ששאלנו מקודם, אבל בסגנון אחר, כפי ששאל אותה ידידנו הרב אלינו נהרי הי"ו. הרי האר"י אומר, כי ישנה מצוה להניחה למטה מעשרה טפחים. א"כ לכאורה, מדוע אבותינו לא חששו לדעת האר"י? נכון שעפ"י הרמב"ם והרי"ף לא צריך, אבל האר"י אומר כי ישנו עניין בכך. למה לא החמירו אבותינו בכך? הרי לכאורה אין סיבה, מדוע לא להחמיר?

ברגע הראשון עניתי לו, כי הדברים הללו בשם האר"י, משם הוא המקור המצויין בכה"ח שם, כתובים בספר פרי עץ חיים, וידוע שזה אינו מכתבי האר"י המדויקים שכתב מהרח"ו, וממילא אולי משום כך לא סמכו על הדבר. הספר הזה, גם לא היה נפוץ בתימן, ואולי הדבר לא נודע להם, או שהם לא התחשבו בו.

אבל אחר־כך ראיתי, כי גם ספר משנת חסידים ומסכת מרחשון וכסלו, דף רכ"ה ע"ב, למהר"ר עמנואל חי ריקי, שהיה ידוע בארץ תימן, רבותינו ואבותינו השתמשו בו, גם אם הוא לא מוסמך כמו הספרים של מהרח"ו, הוא גם כותב כך, ובצורה יותר מפורשת. וז"ל, יהיה לו נר חנוכה, שהיא סוד המלכות, מונחת במקומה סמוך לפתח למעלה משלשה טפחים, כי בשלשה נה"י דז"א היא עומדת. ולא למעלה מעשרה טפחים, לפי שאינו עולה בחנוכה כל " ספירות דז"א, אלא אנו ממשיכים לה אור בהדלקה מן הראש אליה. ולפיכך כל " טפחים, שהם " ספירות דז"א, הוא מקומה. כתוב כאן במפורש, כי יש להניחה למטה מעשרה טפחים. א"כ, מדוע אבותינו לא חששו לכך?

לכאורה אפשר לתרץ את כוונת דברי הרשב"א, כי אמנם ודאי דשאני סוכה, שהיא פסולה אם עשאה פחות מעשרה טפחים, וברור שישנו הבדל בין הדינים, ואדרבה לגבי נר חנוכה ישנה מצוה להניחה פחות מעשרה, אבל לדעת הרשב"א לוקחים משם רק את המושג הזה, כי מאחר ויש בדיני התורה מושג של 'עשרה טפחים', וישנם עוד דברים רבים כאלה, אם כן לא משנה, אם בדין אחד יהיה פסול בפחות מעשרה, ובדין אחר יהיה מותר. לא זאת היא הנקודה. ישנו עניין, שיהיה שיעור של עשרה טפחים. כי המספר עשר, חוזר בתורה בהרבה מקומות.

הדבר כפי שהמספר שבע, חוזר בתורה הרבה פעמים. כגון, שבוע ימים, ושמיטה כל שבע שנים, ושבעת ימי הפסח, ושבעת ימי סוכות, וכדומה. וישנם הרבה דינים, שהם במספר עשר. העניין הוא ידוע, בודאי שיש בכך עניינים גבוהים, בפנימיות התורה. למספרים הללו, ישנה משמעות כלפי המדות העליונות. ישנם דברים, שדרגתם היא במספר שבע. וישנם דברים, שדרגתם יותר גבוהה, והם במספר עשר. כבר בעל מנורת המאור רומז על כך, בפרקים של ענייני חג הסוכות [פרק קמ"ז].

א"כ, זהו מה שאמר רבינא. הוא רק לקח את השיעור הזה, של עשרה טפחים, כיון שמצאנו שיעור כזה בדברים אחרים בתורה. בודאי שבמספרים הללו, ישנם דברים סודיים, בעומק פנימיות התורה, וממילא ה"ה בנד"ד. אבל אה"נ, ברור שהדינים הם שונים.

במלים אחרות, לא צריך לכך את סברת הרא"ש, אלא כיון שזהו מושג כללי בדיני התורה.

ואכן, מי שיראה למשל בכף החיים, הוא מביא [שם בס"ק מ"ז] את דברי האר"י, והוא מקשר זאת לכך. וז"ל, וזו היא כוונת ההדלקה, שיכוין האדם כשמוריד ידו להדליק, כי המלכות היא

שאלה מהקהל: אבל עדיין, הפשתן אינו מגיע מתחת לעשרה?
תשובת מרן שליט"א: חובה לומר שהוא מתחת לעשרה. כנראה ששמים זאת בצדדים.

ישנה סברא מעניינת, אשר כותב אותה הריטב"א, ואולי הדבר יכול ג"כ לענות קצת על השאלה. הרי הדין הוא, כי רשות הרבים היא עד עשרה טפחים. ורשות היחיד, אורה עד הרקיע. א"כ, בזמנם שהדליקו בחוץ, אם הוא ידליק את הנר למעלה מעשרה טפחים, יוצא שהוא אינו ברשותו. כי האדם עצמו נמצא למעלה מעשרה טפחים, והנר מונח למטה מעשרה טפחים. נפקא מינה, שאם מדליקים בתוך הבית, לדעת הריטב"א אכן אפשר להדליק שם, אפילו למעלה מעשרה טפחים.

רק שישנה שם טעות דפוס, וכמו שכבר העירו, שבמקום להדפיס 'רשות הרבים עד עשרה', הם כתבו 'רשות היחיד עד עשרה'. ולפי זה, הדבר אינו מובן.

יכול להיות, כי זאת יכולה להיות עוד סברא, בעין מה שאמרנו מקודם בשם הרא"ש. אבל, אפשר להבין זאת בכמה וכמה דרכים נוספות.

מישהו ששמע את השאלה הזאת אמר לי, כי לדעתו ישנה סיבה פשוטה לכך שאבותינו לא החמירו להניחה בתוך י" טפחים, כי הם פחדו שהילדים יפילו את המנורה...

הערה מהקהל: ובשאר העדות, לא פחדו? תשובת מרן שליט"א: יפה מאוד. מה נשתנינו מכל הקהילות? וכי רק אצל התימנים, חששו שהילדים יפילו את המנורה? אדרבה, חושבני שהתימנים יותר עדינים. בשביל חצי שעה של הדלקה, אפשר להסתדר.

אבל למעשה, התשובה הזאת איננה נכונה כלל וכלל. כיון שבתים, כאשר הדליקו למעלה

מעשרה טפחים, לא הניחו את המנורה על שלחן וכדומה, אלא שהיה לכך מקום קבוע בתוך הקיר.

נקדים כך. היו שלשה – ארבעה מנהגים בארץ תימן, לגבי מקום הדלקת נר חנוכה. שנים מתוכם, הם המנהגים הרווחים בקהילותינו. מנהג העיר צנעא, ועוד קצת, היה מקום גבוה בתוך הבית, הם לא הדליקו מחוץ לבית, מפני שהגויים היו גונבים את המנורות, לכן הם הדליקו בתוך הבית על יד הפתח, בקומה הראשונה. הרי לא גרו בקומה הראשונה, אלא בקומות העליונות, בקומה השנייה והשלישית. אבל בקומה הראשונה, לא גרו בכל ימות השנה. ובימי החנוכה, ירדו להדליק שם את המנורה. והיה שם מקום קבוע מתחילת הבנייה, מקום שקוע שעשו אותו במיוחד עבור נרות חנוכה, וזה היה בגובה מעל עשרה טפחים, שלא היה צריך להתאמץ באופן מיוחד ע"מ להדליקה. לא להתכופף, ולא להתרומם. המקום השקוע הזה, נעשה בכל הבתים בעת בנייתם באופן מיוחד עבור נרות חנוכה. כך היה המנהג, של כל אנשי העיר צנעא וכדומה. ממילא, אין כל סיבה, שהילדים ידחפו ויפילו את המנורה, כיון שהיא היתה מונחת שם במקום יציב.

אבל, היו גם מנהגים אחרים. ישנם מקומות, שבהם הדליקו ממש מחוץ לבית, כיון שהגויים שם לא הזיקו להם. וישנם מקומות, שהדליקו בתוך הבית, אבל הם לא יכלו להדליק בפתח הבית למטה, כיון שהמקום שם לא היה נקי ומכובד לצורך ההדלקה. לכן, הם הדליקו היכן שהם גרו, דהיינו בקומה השנייה או השלישית. היכן שהם היו, שם הם הדליקו. בתוך הבית, מבלי שראו זאת מבחוץ.

במקומות שהדליקו בפתח הבית, היה קצת פרסום, כיון שהאורות היו יוצאים לבחוץ, מפאת הסדקים שהיו סביב בדלת וכדומה,

שערי יצחק – השיעור השבועי

דבר מעניין אמר לי הר"ר שלמה קרואני זצ"ל, וכך אמרו לי עוד, שהם היו נוהגים להדליק בתוך הבית, זהו המנהג הרביעי, אבל הפתח היה פתוח. דהיינו, הם פתחו את הדלת. השאירו את השער פתוח. שהעוברים ושבים ראו את נר החנוכה. בחוץ הם לא יכלו להדליק, בגלל הרוח, אבל בבית היה באופן שהרוח לא כיבתה את הנרות. אבל מפחד הגנבים, נשארו לשבת שם באותו החדר כל זמן דליקתה לשמור. ווע"ע בתשובתי שנדפסה ב"דברי חפץ" קובץ חמישי תשרי ה'תשע"ו ב"שכ"ז דף ל"ג ול"ד.

נחזור לעניינינו, בעניין הנחתה מעל עשרה טפחים, הדבר אכן צריך ברור.

ברצוני לומר לכם בעז"ה חמשה תירוצים, בכדי להסביר את העניין הזה. נלך מן הקל אל הכבד.

ראשית, בספר אליה רבה, הוא כבר עמד על השאלה הזאת, והוא כותב כי גם אצלם לא מקפידים על כך. כך היה בזמנם. כיום גם האשכנזים בזמנינו, מקפידים להניחה למטה מעשרה טפחים. אבל האליה רבה כותב כך, תמיהני שאין העולם נזהרים בזה. שוב דקדקתי בב"י וד"מ שכתבו וכן נוהגין כל המדקדקים, דלא כמרדכי שכתב דלדידן אין קפידא. ע"כ משמע, דהמדקדקים נוהגין כן, אבל רובא דעלמא סומכין על המרדכי. מזה שהבית יוסף כותב כי 'המדקדקים נהגו כך'. משמע, כי רוב העולם, לא נוהג בכך. ועוד, הא לרי"ף ולרמב"ם, לעולם אין קפידא, כמ"ש ב"י. וישנה את שיטת המרדכי, הסובר כי כאשר מדליקים בתוך הבית, אפשר להניחה גם למעלה מעשרה טפחים. זהו מהלך ראשון. אפשר לומר זאת, גם לגבי מנהגינו אנו.

דבר שני, אלה שהדליקו בכניסה לבית מבפנים, בקומה הראשונה, זהו מקום אשר לא היו יושבים בו בכל ימות השנה, א"כ בודאי שניכר הדבר, כי מדליקים זאת לצורך מצוה.

ממילא ראו קצת אור. הרי בזמנם, הרחובות היו חשוכים. לא היתה תאורה ברחובות כלל ועיקר. לכן, בימי החנוכה, הרחובות היו מוארים מהנרות של חנוכה, וממילא היה פרסום הנס, לאלה שהדליקו בפתח הבית. וכ"ש לאלו שהדליקו ממש מחוץ לבית. אבל אלה שהדליקו בקומות העליונות שבתוך הבית, הדבר היה היכר רק לבני הבית.

בזמנו לפני שנים רבות, כאשר ביררתי את העניינים הללו מפי כמה ת"ח וזקנים יודעי ספר, כתבתי כהא"י לישנא, יש שהיו מדליקים נר חנוכה ממש בחוץ, במקום מוגן מהרוח, לא היה להם מתקן מזכוכית, הגויים שם לא היו מזיקים. ויש כאלה שהדליקו בקומה שיושבים בה כל ימות השנה. ויש כאלה שעשו בחוץ ממש. אצלינו (כפי ששמעתי מפי אאמו"ר זצ"ל) נהגו בהדלקה בתוך הבית בקומה העליונה מצד ימין לפתח, למי שנמצא בפנים הוא ימין, ולא הקפידו שיהא בטפח הסמוך לפתח, ולא היה היכר כלל ברשות הרבים. נודע לי עוד, שהיו מקומות שבבניין אחד לא גרה משפחה אחת בלבד, אב ובניו, אלא בכל קומה משפחה אחרת, וממילא הדליקו כל אחת בקומתה, בתוך החדר.

בערים צנעא ודמאר ועוד מקומות נהגו להדליק בקומה התחתונה, כיון ששם היה המקום נקי, ובזמן שדלקו נרות חנוכה, היו יושבים שם. מחוץ לבית, הם לא הדליקו. הסיבה לכך היא, מלבד החשש הגדול שהגויים יגנבו את המנורות, גם מפני שהרחוב לא היה נקי. לכן בעיר צנעא, הם גם לא אמרו דברי תורה ברחוב, לא היו עושים שם זפה לחתן, ואפילו הספדים, לא אליכם, הם לא היו עושים ברחוב, כיון שהרחובות לא היו נקיים. מבואות המטונפים. אבל בתוך הבית, היה נקי. ויש שם קצת היכר לבני רשות הרבים, כיון שהרחוב חשוך. עיין בחוברת של הרשי"ה הנקראת הבדלי המנהגים.

דהיינו, כיון שהיו יורדים באופן מיוחד בימי החנוכה בכדי להדליק את המנורה באותו המקום, בודאי שיש בכך פרסום הנס, לכן אין קפידא האם זה למטה מעשרה או למעלה מעשרה.

כך רשמתי בזמנו בזכרונותי בזה"ל, מה שנהגו להדליק למעלה מי"ט, כתבנו בש"ע המקוצר שזה כדברי הרמב"ם. אבל לכאורה אפשר לומר, שהוא ככולי עלמא. דטעמא דידהו, שיהא להיכר שהוא מצוה. ואם יעשה למעלה מי', נראה כמדליק לצרכו. א"כ שם, שבחדר הכניסה בלא"ה כל השנה אין מדליקין, ניכר שהוא רק בשביל מצות חנוכה, אפילו למעלה מי"ט ע"כ.

תירוץ שלישי, על פי דברי המאירי. זהו דבר מעניין. רואים בדברי הראשונים, כי ישנן שתי דעות בנ"ד. ישנם האומרים, כי כיון שהגמרא דחתה זאת בלשון 'ודלמא', א"כ זאת רק דחיה בעלמא, כמו שהבאנו לעיל. אבל המאירי סובר, כי זאת דחיה טובה. כך גם אוחו, הרמ"ע מפאנו באלפסי זוטא, שזו טענה אלימתא, והביא דבריו החיד"א במחזיק ברכה יעו"ש. וסובר המאירי, כי אדרבה, המצוה היא, כך הוא הידור, להדליקה למעלה מעשרה.

וז"ל המאירי, יש הידור מצוה, להגביה עשרה, להרבות בפרסומה. אמנם, בגמרא כתוב לא כך, בשם רבינא. אבל לאחר שדחינו את דברי רבינא, א"כ נשאר לדון בכך רק מצד הסברא. והסברא היא, כי אדרבה, מצד הידור מצוה, יש להדליקה למעלה מי' טפחים.

זאת סברא הפוכה בדיוק, מן הסברא שכתב הרא"ש. והמאמר מרדכי [בס"ק ח], מצדד כך גם בדעת הארחות חיים והכל בו, שכתבו שאם הדליקה למטה מעשרה, הדבר כשר. אולם מכך שכתבו שזה כשר, משמע כי רק בדיעבד. אבל לכתחילה, המצוה היא להדליק למעלה מעשרה.

ובחוברת ברכת אברהם [דף 10-11] שהזכרנו לעיל, ישנה הערה של ידידנו הרב אלישע חן יצ"ו, שכתב בזה"ל, כזאת כתב בעל חוות יאיר במקור חיים סימן תרע"א סעיף ו' וז"ל, א"א הגאון ז"ל היה מדליקן למעלה מעשרה טפחים, ואמר דהוי טפי דוגמא לנס הנעשה במנורה.

זהו תירוץ רביעי לשאלתנו. דהיינו, זה אינו מצד הפרסום, אלא מצד דומיא דמנורה.

אולי היינו צריכים להקדים את התירוץ הזה, כיון שכבר גאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א כתב זאת בעץ חיים, במהדורא בתרא [דף שכ"ט ע"ב], בשם סדר היום.

כותב מהרי"ץ כך, מצוה להניחו למטה מעשרה טפחים. ואם הניחו למעלה מי' טפחים, יצא וכו'. ובסדר היום כתב, דמצותה מעשרה טפחים עד שמונה עשרה, שכן גבהה של מנורה י"ח טפחים עכ"ל. לפי דבריו, ישנו עניין בדוקא, להניחה למעלה מי' טפחים, ועד י"ח טפחים, כיון שגובה מנורת בית המקדש היתה בגובה י"ח טפחים.

לכאורה, מדוע הוא אומר, 'מעשרה ועד שמונה עשרה'. היה צ"ל, 'שמונה עשרה? האמת היא, כי קשה להשוות ולדמות בין שני העניינים, כיון שהמנורה של חנוכה, אינה כולה בגובה י"ח טפחים. כי אפילו אם המנורה תהיה קטנה, אלא שתהא מונחת על כסא או שלחן וכיו"ב, המדובר הוא רק על השלהבת, שהיא צריכה להיות בגובה י"ח טפחים. אבל בכל זאת ישנו בכך דמיון מסויים, למנורת בית המקדש, שיהיה זכר לנס. והרי איננו עושים ממש מנורה, כפי שהיתה בבית המקדש, עם גביעיה ופרחיה וכו'. א"כ, הדמיון הוא רק בחלק ממנה.

בכל אופן, אם אין לנו סיבה לקבוע גובה מסויים, מסתבר לדמות זאת לגובה מנורת בית

שערי יצחק – השיעור השבועי

מישהו ששמע ממני את הסברא הזאת, בשם ספר סדר היום, הוא קפץ ושאל, מהיכן בעל סדר היום יודע זאת? הרי אין דבר זה כתוב בתלמוד בבלי, ולא בתלמוד ירושלמי, ולא במדרש. א"כ, מהיכן בעל סדה"י יודע זאת? כיצד הוא כותב לנו דבר מחודש, שמנורת חנוכה צריכה להיות כמו מנורת בית המקדש?

עניתי לו על כך, באמצעות סיפור. תשמעו גם אתם את הסיפור, אבל תבינו אותו היטב. לא אפרש אותו, אלא המבין יבין.

יהודי אחד חלם את אביו, והנה הוא אומר לו, שימיר את דתו רח"ל, שילך להתנצר רח"ל. קם בבוקר, והנה חלום. הוא התפלא. מה יכול להיות? אולי חשב על איזה משהו דומה במשך היום? לא. בלילה השני, הוא שוב חולם, וכך שוב ושוב, אביו מגיע אליו בחלום, ואומר לו כך. הלך אותו יהודי לאדמו"ר ואמר לו, כבוד הרב, אינני יודע מה קרה? הרי אבא שלי היה צדיק וכו'? אמר לו האדמו"ר, אל תדאג, הדבר פשוט מאד, מישהו הטמין צלב, שתי וערב, על יד הקבר של אביך. כנראה איזה גוי, או גנב, החביא זאת ליד קברו. לך תבער זאת, ויותר לא תחלוס כך. וכן עשה. אכן הוא ראה שהצלב נמצא ליד ראש אביו, והוא לקח וביער את הע"ז הזאת, וברוך ה' כבר לא חזרו אליו החלומות הללו.

הסיפור הזה, הגיע לאוזניו של אחד מגאוני הדור, אחד מן הגדולים, הבקי בש"ס בבלי וירושלמי, ולאחר ששמע את הסיפור הזה, הוא אמר, אה, זהו ירושלמי מפורש. מובא בירושלמי מעשה כזה, והדבר כתוב שם במפורש. אבל אני מתפלא, מהיכן האדמו"ר ידע את הירושלמי הזה...? אכן נכון מה שהאדמו"ר אמר, אבל איך הוא ידע זאת?

סיפרו זאת לאותו אדמו"ר, והוא אמר, תגידו לו, שאני ידעתי זאת, מהיכן שהירושלמי ידע... דהיינו, זאת השגה גבוהה.

המקדש, שהיתה בגובה י"ח טפחים. א"כ יוצא, כי היה לאבותינו עניין בדוקא, להניחה בגובה כזה, קרוב לזה, כיון שהדבר מזכיר יותר את הנס.

אבל למעשה צריכים לדעת, כי הגובה י"ח טפחים במנורת בית המקדש, איננו לעיכובא. לכן אפשר להבין, מדוע לא דקדקו בשיעור הנחתה, כיון שאין עניין שיהיה בדוקא י"ח טפחים, כי גם במנורת בית המקדש הדבר לא היה מעכב. ולכן כתב הסדר היום, מעשרה עד י"ח.

הבית יוסף [חיו"ד הלכות עבודה זרה ס"ס קמ"א] מביא בשם מהרי"ק, זהו מהר"ר יוסף קולון, הכותב [שורש ע"ה] כי שיעור י"ח טפחים, איננו מעכב במנורת בית המקדש, כיון שהדבר איננו כתוב בתורה.

וז"ל מהרי"ק שם, דהא פשיטא, דאפילו במקדש, נראה דגבהה אינו מעכב, דגבהה אינו כתוב כלל בקרא. גם לא ידעו התוס' למצוא ראייה מן המקרא, שיצטרך להיות י"ח טפחים, אלא משום דכתיב וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמִּנְרָה [במדבר ח', ד"ג, וז"ה בגימטריא י"ח. וז"ל התוספות [מנחות שם], ושמעתי סמך מקרא, דכתיב וְזֶה, בגימטריא י"ח הוּו עכ"ל. משמע, דאין זה אלא סמך בעלמא. וא"כ נראה, דאין מעכב. ק"ו מגובה של מזבח העולה, דנפקי לן מקראי וכו'. וכ"כ ג"כ רבינו משה [הרמב"ם בפ"ב דהל' בית הבחירה [הלכה י"ז] וז"ל, ד' קרנות של מזבח ויסודו וריבועו מעכבי וכו', עד אבל מדת ארכה ומדת ומתה אין מעכבין עכ"ל. ומסברא, כל שכן גבהה של מנורה. וכיון דאין מעכב, פשיטא דאסור לעשות תבנית מנורה, אפילו אינה גבוהה י"ח טפחים.

נפקא מינה, לגבי מה שכתוב, שאסור לעשות את תבנית המנורה של שבעה קנים, כי אפילו אם הוא יעשה אותה פחות מגובה י"ח טפחים, זאת לא תהיה סיבה להתיר, כיון שבעצם גם בביהמ"ק הגובה לא היה מעכב.

לכן עניתי לשואל, כי אין לנו קושיות כאלו, על בעל סדר היום. אם הוא אמר כך, הגם שאין לנו מקור לדבר, והדבר אינו כתוב בבבלי או בירושלמי, אבל הוא לקח זאת מאותו השורש בעליונים. גדולי ישראל, אמרו דברים רבים. ואם הוא אמר כך, הוא ידע מה שאמר.

אולי יש לכך מקור, שאיננו יודעים אותו. שמא היה לפניו מקור לכך. אבל גם אם לא, אנחנו סומכים עליו.

שאלה מהקהל: אם יניחו את המנורה פחות מעשרה, האם זה מעכב?

תשובת מרן שליט"א: זה לא מעכב. לפי מה שאמרנו עד כה, אלו רק סיבות, מדוע לא דקדקו בכך. אה"נ, לפי זה, זאת נפק"מ, למי שירצה לדקדק בכך. אבל לדעת המאירי והארחת חיים והכל בו, ישנו עניין להניחה דוקא יותר מעשרה. ואין ראייה ממנורת בית המקדש, כיון שגם בביהמ"ק הדבר אינו מעכב. היא היתה יכולה להיות אפילו עשרים טפחים. אבל הוא תפס את השיעור של י"ח טפחים, כפי שאמרנו. רק בכדי לתרץ את בעל סדר היום, הבאתי את מהרי"ק. כיון שהוא אמר, 'מעשרה ועד שמונה עשרה'. הוא לא אמר, תעשה בגובה שמונה עשרה. וגם לא נהגו לדקדק, לעשותה בגובה שמונה עשרה. זהו רק דבר הדומה, לדברי סדר היום.

בעת נאמר, את התירוץ החמישי. ישנה שיטה חדשה, שאם הניח את נר חנוכה פחות מעשרה טפחים, זה פסול. האומר זאת, הוא בעל סדר היום בעצמו. ולכאורה נראה, מהרי"ץ זיע"א דילג על כך בכוונה. מהרי"ץ לא הביא את הרישא של סדר היום, כיון שהם נראים לכאורה תמוהים.

האליה רבה מביא את לשון סדר היום הכותב כך, לא יגביה למעלה מעשרים אמה, ולא למטה מעשרה טפחים. משמע, כי כפי

שלמעלה מעשרים אמה זה פסול, כך גם למטה מעשרה טפחים זה פסול. ומצוה מעשרה ומעלה, עד י"ח טפחים, שכן גבהה של מנורה היה י"ח טפחים. מהרי"ץ זיע"א, לא הביא מלים אלו, דהיינו את הרישא של דברי סדר היום. אינני יודע, האם מהרי"ץ דילג על כך מעצמו, או שכך הוא העתיק מן הספר גור אריה. לא הצלחתי להשיג את הספר גור אריה הלוי, לראות האם כך לשונו שם. [אחר זמן זכיתי בס"ד והגיע לידי, ואכן זה כך כבר בגור אריה, וכדלקמן שיעור מוצש"ק ויגש ה'תשע"ז]. בכל אופן, מהרי"ץ הביא רק את הסיפא של סדר היום, אבל בעצם בעל סדר היום אומר, יותר ממה שאנחנו אמרנו. לפי דבריו, אם הניחה למטה מעשרה טפחים, זה פסול.

והאליה רבה, משתומם על כך. מנין לך, שזה פסול? הוא אומר כך, תמיהני דאף המרדכי לא כתב אלא שאין קפידא. וכן לרי"ף ורמב"ם. אבל שיהא אסור למטה מ"י טפחים, לכאורה נגד הש"ס וכל הפוסקים.

אבל, הרמ"ע מפאנו כותב כך במפורש, מדעת עצמו, שאכן זה פסול. והסיבה היא, כי כיון שבהמשך הגמ' שם כתוב, שגר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה הוא פסול, 'כסוכה וכמבוי', מה סוכה ומבוי פחות מעשרה טפחים היא פסולה, הוא הדין גם לגבי נר חנוכה.

החיד"א בספרו מחזיק ברכה מאריך בכך, ומביא כמה וכמה נימוקים לְדָבָר. וז"ל, הרב סדר היום סבר, דכיון דהרי"ף והרמב"ם השמיטו הא דמצוה להניחו למטה, א"כ מסתמא דין חנוכה כסוכה. וכי היכי דסוכה למטה מעשרה טפחים פסולה, ה"ה לחנוכה דאין להניחה למטה מעשרה.

דהיינו, הוא לא אומר כך לדעת עצמו בלבד, אלא דעתו שהרי"ף והרמב"ם סוברים כך. על אף שברי"ף וברמב"ם לא כתוב דין זה בצורה

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבל למעשה, בספר שדי חמד הביא בשם הספר יד מלאכי, כי הוא תמה על כך, כיון שמצאנו מקומות רבים, בהם כתוב הלשון 'זאת אומרת', והדבר לא נפסק כך להלכה. א"כ למעשה זאת איננה קושיא. אולי זה חיזוק לשיטה השנייה, למי שסובר כך. אבל לפי מאי דקיי"ל, כי לא מחייב שהלשון 'זאת אומרת' זוהי ההלכה, ממילא אין מכך שום קושי לנושא שלנו.

לפני מספר ימים הראו לי, את מ"ש בספר זית רענן על שתילי זיתים [הלכות חנוכה דף כ"ד סימן תרע"א ס"ק י"ד] וז"ל, פלא על הרב שלחן ערוך המקוצר סימן ק"ט סעיף ט', שכתב שמנהגינו להניח למעלה מעשרה טפחים, והעלים עין מדברי השתילי זיתים והשם טוב. וגם מהרי"ץ לא סיים שכך המנהג. לפני כן הוא כותב, כי השתילי זיתים פסק כדעת מרן, וכן משמע מדברי הרב שם טוב פרק רביעי מהלכות, חסרה כאן המלה 'חנוכה', הלכה זו, עד כאן דבריו.

כתב הרמב"ם [שם] כך, נר חנוכה, מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ, בטפח הסמוך לפתח, על שמאל הנכנס לבית, כדי שתהיה מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל. ואם היה דר בעליה, מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ונר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה, לא עשה כלום, לפי שאינו ניכר. מהר"ח כסאר בספרו שם טוב, מדייק דיוק יפה, בדעת הרמב"ם. לכאורה, מדוע הרמב"ם הכניס את הדין של עלייה, בין הדין של טפח, לדין של למעלה מעשרים אמה? אלא ר"ל, שדין זה הוא גם לגבי מי שדר בעלייה. דהיינו, גם הדר בעלייה, אשר בעצם אין לו פתח לרשות הרבים, אלא הוא מניחה בחלון, אבל אם הניחה למעלה מעשרים אמה, לא עשה כלום, כיון דלא שלטא בה עינא.

וז"ל מהר"ח כסאר, ופשיטא, דמניחו תוך עשרים אמה לקרקע.

מפורשת, אבל כנראה הם סמכו על כך, שאם אנו משווים את חנוכה לסוכה ומבוי, כי למעלה מעשרים אמה זה פסול, ממילא תבין כי גם בפחות מעשרה טפחים זה פסול, כיון שזה אותו הדין.

ברגע הראשון, הדבר היה קצת תמוה בעיני. לכאורה, הרי סוכה שהיא פחות מעשרה טפחים היא פסולה, כיון שאין אדם דר בדירה סרוחה. א"כ, מה הדבר שייך לנ"ד, לגבי נר חנוכה? כיצד אני אבין, לדמות ביניהם? הרי הטעם לא שייך לנ"ד?

אלא צריך לומר, כי הם סוברים שזהו אותו הנימוק. דהיינו, אם הוא מדליק פחות מעשרה טפחים, זהו כמו דירה סרוחה. כי מי מדליק נר פחות מעשרה טפחים? הרי זה אינו כבוד המצוה, וגם אין בכך פרסום הנס. לכן הם אומרים, כי בפחות מעשרה טפחים זה פסול, ותבין זאת מסוכה ומבוי. והם סוברים כך, אפילו בדעת הרי"ף והרמב"ם. כלומר, לא רק שלדעת הרמב"ם אתה יכול להניח היכן שתמצא, או למטה מעשרה או למעלה מעשרה, אלא אדרבה, לדעת הרמב"ם אין להניח פחות מעשרה טפחים.

ובהמשך הוא כותב, והכין חזינא להגאון הרמ"ע בספר אלפסי זוטא וכו', הוא מאריך בנושא זה, ובסוף הוא כותב, מסתמא כך דעת הרמב"ם לדעתו ז"ל, וזו שיטת הרב סדר היום בהרי"ף והרמב"ם, ופסק כוותיהו.

צריך אולי להוסיף איזו הערה, כי לפי לשון הגמרא, אמר רבינא, זאת אומרת, נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה. דאי ס"ד למעלה מעשרה, לימא ליה, היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו. ישנו כלל, אשר כותבו בעל שיטה מקובצת במסכת בבא מציעא דף ק"ב ע"א בשם רבינו סעדיה גאון, כי כל מקום שכתוב 'זאת אומרת', כך היא ההלכה. א"כ לכאורה, בנדון דידן זה לא כך, לדעת הרי"ף והרמב"ם וסיעתם.

והוא ראה, שבאחד מהם כתוב אחרת, ההיפך בדיוק. וז"ל, אעפ"י שהיא תוך עשרה טפחים לעלייה, לא עשה כלום. הוא כתב במפורש ההיפך. לעלייה שהוא כתב, הכוונה לקרקע העלייה. הרב איתמר איננו יודע, איזו מהדורא היא יותר נכונה, דהיינו מה היא המהדורא האחרונה. אבל בכל אופן, במהדורא אחת הוא כתב כך. ואכן הפר"ח ועוד פוסקים כותבים, כי בודאי שהדר בעלייה, צריך הוא לרדת ולהדליק בפתח למטה, ואכמ"ל.

בכל אופן, אין שאלה מבעל שם טוב.

אולם מה שטוען הזית רענן, שהדבר פלא, מדוע פסקנו כך? חושבני, כי הפלא הוא הפוך. והסיבה היא, כי בשע"ה שם במקום כבר כתבתי הערה ובעיני יצחק אות כ"ג, וכן הוא מנהיגנו. ידוע. ועיין עין חיים מהדורא בתרא, ומה שנכתוב בס"ד בבארות יצחק הלכות חנוכה. טוב, בואו נראה מה כתוב בבארות יצחק על הלכות חנוכה. אמנם הספר עדיין לא נדפס, אבל אולי שם כתוב ההסבר לכך.

אקרא לכם את מה שכתבתי שם. ידידנו הרב אלישע חן הי"ו אמר לי, טוב, מה הוא רוצה? זהו בדיוק כמו שכתבת בספר נר יום טוב ופרק חמישי דף ט"ו ד"ה ולפין, כי לא שואלים שאלות, כאשר ישנו ציון לעיין באיזה ספר מסויים. אם שם זה כתוב, א"כ מה השאלות?

ברצוני להקדים עוד כך. למעשה, הספר שלחן ערוך המקוצר, כשמו כן הוא, זה קצר קצר. צריכים לדעת, לגבי הספר שלחן ערוך המקוצר, כי מתחילה, הכל היה אמור להיות בכרך אחד. כך היתה התכנית מעיקרא. לא היו אמורים להיות שמונה כרכים, לא פחות ולא יותר, אלא אך ורק כרך אחד, כמו הספר 'קיצור שלחן ערוך' של הגר"ש גנצפריד. כך חשבתי אני עצמי, וכך היתה גם תכניתם של אלו, אשר יזמו את ההוצאה לאור. לעשות ספר אחד,

הרי בני רשות הרבים, הם הצריכים לראות את הנר. הדבר לא יעזור, שאצלו בתוך הבית, דהיינו בעלייה, זה בתוך עשרים אמה מן הקרקע, אלא צריך למדוד זאת מקרקע הרחוב. אבל אם הניחו למעלה מכ' אמה לקרקע, אם הוא תוך עשרה טפחים לעלייה, יוצא בדיעבד. ולפיכך סמך רבי ז"ל לזה, ונר חנוכה שהניחו למעלה מכ' אמה וכולי, לרמז ג"כ על הדר בעלייה, שלא יהא למעלה מכ' אמה לקרקע. בעל שם טוב, הכניס כאן את הדין של עשרה טפחים, שהוא יוצא רק בדיעבד. מכאן הבין הזית רענן, שלדעתו צריך להניחה פחות מעשרה טפחים.

אבל למעשה, זהו דבר תמוה. ודיברתי אפילו עם תלמידי חכמים רבים שהם תלמידיו, או עכ"פ רגילים ועוסקים תמיד בתורתו, וכולם אמרו שהם לא הבינו את דברי השם טוב הללו, ושהדבר פלא בעיניהם. אפילו מוזר. כגון, הרה"ג איתמר כהן שליט"א, וכן חתני הרה"ג נריה חובארה שליט"א. הדבר אינו מובן, מדוע הוא מכניס זאת ברמב"ם. הרי בודאי שהרמב"ם, איננו סובר את הדין של עשרה טפחים.

יתירה מכך, הדבר גם אינו מובן, כי לגבי הדר בעלייה, במה הדבר יעזור, אם יניחה בתוך עשרה טפחים? הרי מקרקע רשות הרבים ועד לעלייה, יש שיותר מעשרים אמה? הדבר אינו מוסבר בכלל.

א"כ ראשית, בעל שם טוב לא הביא את הדין הזה, באופן כללי. אלא, רק לגבי הדר בעלייה, הוא סבר כדעת השלחן ערוך. ולהסביר כך בדעת הרמב"ם, זה לא יתכן בכלל. אבל גם לגבי הדברים לכשעצמם, זהו דבר תמוה.

ברם, חידש לי הרב איתמר כהן, כי הוא מצא כאן שינוי גדול בכתב ידו של מהר"ח כסאר. ישנם שלשה כתבי יד שלו, לספרו שם טוב.

שערי יצחק – השיעור השבועי

ישנם דברים רבים, שבזמן מהרי"ץ עדיין לא היה ידוע מה הוא המנהג. לא היה מוסכם אז. אבל במשך הזמן, המנהג התחזק והשתרש, ונהיה הדבר יותר ברור. אפילו בעניין של איסור אכילת חלב לאחר בשר, במשך שש שעות. מה שידוע לנו בזמנינו, כמנהג ברור, בזמן מהרי"ץ והראשי בשמים, עדיין לא ידעו מה הוא המנהג, ולכן הם לא כתבו זאת. האם ארבע שעות, כדעת הפרי חדש וכו'. הם לא כתבו, מה הוא המנהג? משמע מדבריהם, שבזמנם המנהג לא היה ברור. רק בדורות שאחרי כן, המנהג התחזק ונקבע ו"כמ"ש בס"ד בעיני יצחק על ש"ע המקוצר יו"ד הל' בשר בחלב סי' קל"ז אות כ"ה. וכבר אינני מדבר על כך, שלפעמים ישנים מנהגים שהם הפוכים. לכן, אין ראייה ולא קושיא, ממה שמהרי"ץ לא כתב, מה הוא המנהג.

בהמשך הבארות יצחק כתבתי כך, מנהגינו שמניחים למעלה מעשרה, כדעת הרמב"ם, דלא כהשלחן ערוך. אך מהרי" ונה כתב בפעמון זהב כת"י, זצריך להניחו בתוך עשרה טפחים וכו'.

וכן השתילי זיתים, לא כתב מידי על דברי השלחן ערוך. נמצא שהוא פסק כמו השלחן ערוך. ברוך ה'. לא התעלמתי מבעל שתילי זיתים, הבאתי את דבריו.

כל שכן לדעת סדר היום, שפוסל באינה גבוהה עשרה טפחים, אף בדיעבד. וכן כתב בספר גפן פוריה, חידושי מסכת בבא קמא דף ס"ב ע"ב. דמשום הכי סמך בעל התלמוד שם לזה, הא דאמרינן, שאם הניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה ומבוי, כי היכי דנילף מינה דהוא הדין לעניין פחות מעשרה פסולה כסוכה ומבוי.

אמנם הא לא משמע מדברי הפוסקים העומדים בשיטה זו שהיא פסולה בהכי, רק שאין מצוה להניחה בתוך עשרה, ויכול להניחה באיזה גובה שירצה. דברי בעל גפן

הכולל בתוכו את כל ההלכות. אבל תוך כדי שנכנסנו לתוך העניינים, ראינו כי הדבר לא יתן את התועלת הרצויה, אם הספר יהיה קצר מדאי, וללא מקורות והערות והוספות. ובסופו של דבר, הספר פרה ורבה.

והלכות חנוכה ופורים, בספר שלחן ערוך המקוצר, אלו הם ההלכות שבהם התחלתי בכתובת הספר, ובהם קיצרתי ביותר. זאת היתה ממש ההתחלה, של כתיבת הספר. ממילא, כל דבר כתבתי בקצרה ממש. לכן רק ציינתי, כי בספר בארות יצחק על הלכות חנוכה, אאריך בעניין זה.

אבל למעשה, במשך הזמן, יצאו לאור ששה כרכים של הספר בארות יצחק, אבל בסופו של דבר ראיתי כי המלאכה כבידה עלי, ולכן נתתי לאחרים להמשיך בכך. ובעז"ה בני הרה"ג שלמה שליט"א מהעיר ירושלים עיקו"ת, מכין את הספר 'בארות שלמה' על הלכות חנוכה ופורים, שהוא יהיה במקום 'בארות יצחק'. הוא כבר עובד על כך כמה שנים. אני מקוה שבעז"ה הוא כבר יסיים, והספר יצא לאור. נתתי לו את כל החומר שיש לי בעניינים הללו, אבל זה כבר לא יהיה תחת השם 'בארות יצחק', אלא 'בארות שלמה'.

אקריא בפניכם, את הרשום אצלי בכת"י של בארות יצחק, בעניין דלעיל. [מרן שליט"א מראה לציבור את הדף]. ונראה האם ראיתי את השת"י, והאם התעלמתי ממנו. אבל תכף תראו, כי ישנם כאן דברים מעניינים ומפליאים.

ראשית, כתבתי שם כך, זה היה לפני עשרות שנים, לגבי דברי מהרי"ץ במהדו"ב שהבאנו לעיל, רבינו המחבר לא הכריע. וכן הוא מנהיגנו. צריכים לדעת, אכן ישנם דברים רבים, שמהרי"ץ זיע"א לא הכריע בהם. למשל בנ"ד, מהרי"ץ לא הכריע. א"כ, על סמך מה כתבתי, כי כך הוא מנהיגנו? אלא, הדבר הוא לפי מה שידוע לנו, על הדורות הללו. דהיינו,

פוריה, הם דבר חידוש. זו מציאה. וכך גם דעת הרמ"ע מפאנו, ובעל סדר היום, כמו שהקדמנו לעיל.

מדבריהם לא משמע כך, אלא יכול להניח באיזה גובה שירצה, וכן מוכח בהדיא מדברי המגיד משנה על הרמב"ם, בפרק ד' מחנוכה הלכה ז'. וכן כתב בהדיא רבי מנחם המאירי, דלעניין זה לא הושווית חנוכה לסוכה ומבוי, וכדלקמן. ועיין באליהו רבה.

ובארחות חיים וכל בו כתבו, שאם הדליקה למטה מעשרה כשרה, והוא שתהא גבוהה שלשה טפחים. הרי דסבירא להו כשיטת הרי"ף והרמב"ם וסיעתם, דליכא מצוה להניחה תוך עשרה. ויותר מזה, דבדיעבד הוא דכשירה אם הניחה תוך עשרה. הם סוברים, כי בפחות משלוש, זה כשר. ובפחות מעשר, רק בדיעבד. אבל לכתחילה, צריך יותר. פחות משלוש פסול, ועיין פרי חדש ופרי מגדים שפסקו שזה כשר. וכן פסק המשנה ברורה סימן תרע"א ס"ק כ"ו, וכף החיים ס"ק נ'. ועדיף להניחה במקום גבוה, לפרסם הנס.

וכן כתב הרב המאירי בשבת דף כ"ב עמוד א', נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמר פסולה כסוכה וכמבוי, שאין כאן היכר. ומכל מקום למטה מעשרה מותר, דלא הושווית לסוכה ומבוי אלא למעלה מעשרים. ומכל מקום יש הידור מצוה להגביהה עשרה, להרבות בפרסומה ע"כ. ועיין עוד בספר אהל מועד חלק ב' דף נ' ע"א. ומדברי הרי"ף והרמב"ם וכו' לא משמע כן.

כעת תשמעו חידוש. ישנה עוד מציאה, הקשורה לנושא הזה. וכן כתב רבינו האי גאון בהדיא בפירושו למסכת שבת, ומובא באוצר הגאונים על מסכת שבת חלק הפירושים עמ' י"א, שעומד ג"כ בשיטתם שזה אינו אלא רשות להניח למעלה מעשרה טפחים. והנה

לשיטת הארחות חיים והכל בו והר"ן והרב המאירי אליבא דדחיית הגמרא להא דאמר רבינא משמיה דרבא, זאת אומרת נר חנוכה מצוה להניח בתוך עשרה וכו', ודלמא אי מטרחת ליה טובא אתי לאימנועי ממצוה, שהם פוסקים ג"כ כדחייה זו, וכלול בזה לדידהו דאדרבה הידור מצוה הוא להניח למעלה מעשרה, אלא שאין מטריחים אותו. אך רבינו האי גאון כתב בהדיא בדחייה, שזה רשות. וז"ל, מדקתני רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור, ש"מ מצוה להניחה בתוך עשרה טפחים וכו'. ואידחי האי סברא. מכאן מוכח, כי הוא הולך בשיטת הרי"ף והרמב"ם, דלא קיי"ל הכי למסקנא. דלמא אע"ג דאית ליה רשותא לחנוני לאנוחה לנו למעלה מעשרה, לא מטרחנין ליה וכו'. ויש לדחות. עד כאן לשוני שם. וציינתי עוד למחזיק ברכה דלעיל, ולע"ע בראבי"ה חלק ג' דף תקע"ד.

לשיטתו של רבינו האי גאון, נראה כי זוהי רק רשות, להניחה בתוך עשרה, אבל זה לאו דוקא.

בכל אופן, לפי שיטות מסוימות של גדולי עולם, אם הניחה למעלה מעשרה טפחים, זה פסול. הבאנו שלשה שסוברים כך. א' הרמ"ע מפאנו, זהו רבינו מנחם עזריה, ב' בעל סדר היום, זהו מהר"ם בן מכיר, ג' בעל ספר גפן פוריה. הם אומרים, כי פחות מעשרה טפחים, זה פסול. אכן לפי מפרשים רבים, הדבר איננו כך. ומאידך גיסא, אבותינו נע"ג נהגו, להניחה למעלה מעשרה טפחים. אינני יודע, אין לנו ראיה, לגבי מה הם סברו. זה נתון לפרשנות. אבל מדוע שנכניס את עצמינו לידי ספק? א"כ, בודאי שעדיף להניחה, למעלה מעשרה טפחים. כי בפחות מעשרה, יש אומרים שזה פסול, או עכ"פ שלמעלה מעשרה זה יותר מהודר, שישנו עניין בכך.

שערי יצחק – השיעור השבועי

האמת היא, כי חבל שכותבים שאלות, בלשון 'פלא', וכדומה. אינני יודע, מדוע יש כיום 'רעה חולה'. ישנם רבים המחברים ספרים בזמנינו, ויש להם כל מיני שאלות קושיות והערות על מחברים אחרים, אבל ברוך ה' המחבר חי וקיים, תרים טלפון ותשאל. תברר. יש היום לא רק מכתבים, וטלפונים, אלא ישנו מכשיר פקס, תוך דקה מגיעה השאלה או התשובה מקצה העולם ועד סופו. תקשורת מפותחת ביותר. מדוע שלא תשאל את המחבר, אולי יש לו תשובה?

אמנם, לא נגזים. לפעמים ישנו מחבר, אשר איננו יכול לענות, מחמת שהוא טרוד וכו'. אבל לפחות תנסה, אולי הוא יענה? אם הוא לא יענה, טוב, אז תדפיס כך. אבל כל מה שאפשר לברר, למה לכתוב דברים שאינם מתחילים בכלל.

המדובר הוא אפילו כשיש לך הערה או השגה, על משהו קטן ממך (הן בשנים הן בתורה) ואפילו לא כל-כך הגון וכו', צריך לברר ממנו אולי יש לו מקור וכדומה. קל וחומר אם שני המחברים שווים. וכבר כתב החיד"א באחד מספריו, שלימדה תורה דרך ענוה לרבנים, עיין עליו. קל וחומר אם המחבר השני הוא גדול ממך.

גובה נרות חנוכה בבית הכנסת.

ברצוני לסיים עם פרט אחד אחרון, אשר חשוב לדעת אותו. כוונתי היא, להמשך דברי הזית רענן שם בדף כ"ד, לגבי ההדלקה בבית הכנסת, דבר חידוש. וז"ל, שמעתי בשם הרב שלום אפרים הכהן, זהו אביו של ידידנו הרב איתמר כהן שליט"א, שבעיר תהלה צנעא, אף שבבתים הדליקו למעלה מעשרה טפחים, בבית הכנסת הדליקו למטה מעשרה טפחים. שהיה להם עמוד מיוחד של אבן נמוך, ועליו הניחו את המנורה ע"כ.

ממילא אדרבה, תמוה מה שכותב בספר זית רענן [שם בקיצור ההלכות דף שי"ז סוף סעיף ל"ב], כי טוב להחמיר בזה ולהניחה למטה מעשרה טפחים יעו"ש. זה לא נראה 'להחמיר', כי אדרבה לפי שיטות מסויימות, זה פסול. ואבותינו נהגו, להניחה למעלה מעשרה טפחים. א"כ, מדוע צריכים להיכנס לשאלה הזאת? עדיף שהדבר ישאר כך.

הערה מהקהל: הרי למעלה מעשרה טפחים, לכולי עלמא זה כשר.

תשובת מרן שליט"א: בודאי. טוב שחידדת את העניין. למעלה מעשרה טפחים, זה בודאי כשר. אין אף דעה, הפוסלת למעלה מעשרה טפחים. ובפחות מעשרה, ישנם האומרים שזה פסול. לכן, ראוי שלא להניחה פחות מעשרה טפחים.

אמנם אינני יכול לומר להלכה ולמעשה שהדבר פסול, כיון שרוב הפוסקים אומרים שזה כשר. אבל כיון שאבותינו נהגו למעלה מעשרה, ואולי הם סברו כפי השיטה הזאת, אין סיבה ולא ראוי שנכניס את עצמינו לשאלה.

אולי צריך להוסיף עוד פרט, לגבי העניין הזה. הרי בזמנינו, שבכל ימות השנה לא מדליקים נרות של שמן, אלא חשמל (אלקטרי), א"כ בודאי שישנו פרסום הנס, גם בפחות מעשרה טפחים. כי כל מי שיראה זאת, אפילו אם הניחה פחות מעשרה טפחים, ישנו פרסום בכך. אף אחד לא יחשוב שזה מיועד לאור סתם. אבל השאלה היא, האם אנו הולכים לפי המציאות של זמנינו. כי לפי המציאות כיום, הראבי"ה כותב, כי בזמן שמדליקים בתוך הבית, גם למעלה מעשרים אמה זה כשר. כיון שישנו פרסום, בתוך הבית. אבל כל הפוסקים, אינם מסכימים לכך, ולדעתם הולכים לפי עיקר תקנת חז"ל. א"כ, לא יעזור מה שבזמנינו ישנו היכר, אלא הולכים לפי עיקר התקנה, וכמובן שצ"ל כי יש בכך גם עניינים נוספים פנימיים. לכן, לא הולכים לפי המציאות של זמנינו כיום, אלא לפי המציאות של זמנם, וכבר דיברנו על כך לגבי עניינים אחרים פעמים רבות.

זה דבר מפליא. אם הדבר היה נכון, אזי חשבתי, מדוע בבית הם הניחו למעלה מעשרה, ובבית הכנסת פחות מעשרה? מה יכול להיות? אלא כנראה, הם עשו פשרה בין הדעות. בבית, נעשה כפי הדעה הזאת. דהיינו כמנהג המקובל למעלה מעשרה. ובבית הכנסת, נעשה כפי הדעה השנייה, דהיינו פחות מעשרה טפחים. אבל אולי מי שנהג כך בביהכ"נ, גם בביתו נהג כך, ולא נודע הדבר לפי רוב מיעוטו. מי יודע כיום?

שאלתי את הרב איתמר, תגיד לי, על איזה בתי כנסת בעיר צנעא המדובר? והוא ענה לי, לא, המדובר הוא רק על שתי בתי כנסת בלבד. ומי הם? בית גמאל, ובית שייך.

אבל בעיר צנעא, היו עשרים ושש בתי כנסת. א"כ, מהם מביאים עדות? ממיעוטא דמיעוטא? הרי רוב בתי הכנסת, לא נהגו כך.

לכן כתבתי בשע"ה ושם סעיף י"ז, כי בבית הכנסת, מניחים אותה בגובה. נרות חנוכה שמדליקין בבית הכנסת, הם לפרסם הנס לאנשי בית הכנסת עצמם ולא לעוברים ולשבים. לפיכך צריך להניחם במקום גבוה הנראה לכולם, ואין צריך שייראו מהחלונות חוצה. זהו מה שידוע.

ברם חוץ ממה שאמר לי הרב איתמר, ישנם רבים אשר הכחישו לגמרי את הדבר. לדבריהם, גם בעיר צנעא הדליקו בבתי הכנסת למעלה מעשרה טפחים. עוד היום, היה כאן ר' יהודה גרשי יצ"ו, שהוא למעלה מגיל תשעים, יאריך ה' ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, התפלל אתנו כאן בביהמ"ד פעו"צ, ושאלתי אותו על כך. הוא ענה לי, בודאי שהניחו אותה בגובה. אני זוכר היטב זאת, שכך היה בבית שייך, ובבית אלאוסטא. וישנם עוד רבים, אשר הכחישו את העדות הזאת.

אם נרצה לקיים את דברי כולם, אפשר אולי לומר כי הדבר היה רק בזמנים מסויימים, השתנה משהו לאחר שעבר זמן, בשנים האחרונות וכדומה. הדבר יכול להיות. אבל בכל אופן, להלכה ולמעשה אין לסמוך על הדברים הללו, כי רובם ככולם וברוב הזמנים הניחו זאת במקום גבוה.

עוד חושבני, כי גם אם הדבר נכון, שיש מעט בתי כנסיות שהניחו אותה במקום נמוך, הדבר היה מפני שהם היו יושבים על הקרקע. הרי בתימן, ולא רק בבתי הכנסת, אלא גם בבתיים, הם ישבו על הקרקע. לכן, בגובה עשרה טפחים, יש פרסום הנס, כיון שהם ישבו על הקרקע. אבל בזמנינו, שיושבים על כסאות וכדו', בודאי שאם יניחו זאת במקום נמוך, אין בכך פרסום הנס, אלא רק אם יניחו במקום גבוה. א"כ ברור, כי כך היא ההלכה למעשה, וכך צריך להיות.

הערה מהקהל: בבית הכנסת, עדיף שיהיה כמו בבית המקדש, כיון שזהו מקדש מעט. תשובת מרן שליט"א: יפה מאד.

בכדי להשלים את העניין, אוסיף עוד נקודה חשובה. למעשה, מה שהזית רענן תמה, שהתעלמתי כביכול מדברי השתילי זיתים, ברצוני לומר לכם, כי כנראה הם לא יודעים, שאפילו תלמידיו של בעל שתילי זיתים, לא נהגו בזה כמותו. הם בעצמם העידו, שהם נוהגים להניחה למעלה מעשרה טפחים.

גם אם ישנם כמה עניינים בודדים, אשר אולי יש בספרי שע"ה מעט מקומות שהתעלמתי מדברי השתילי זיתים, כי הם נגד המנהג, וכדומה. אינני זוכר כעת. ולא מסתבר. וועי' במבוא נוכח השלחן פרק ששין. אמנם בנ"ד, ודאי לא התעלמתי מדבריו, כיון שכתבתי זאת כבר בספר בארות יצחק, וכפי שהבאנו לעיל. אבל למשל, לגבי התקיעות, בעל שתילי זיתים

שערי יצחק – השיעור השבועי

תשובת מרן שליט"א: אם תעבור חצי שעה, מצאת הכוכבים, הדבר אינו ראוי. שהאשה תדליק, אפילו אם בעלה אינו בביתו. אם אפשר, במקרים כאלה, שהבעל או האשה אינם נמצאים בבית, כדאי שהם ישמעו זה לזה את הברכות דרך הטלפון.

שאלה מהקהל: ולא לחכות לבעל?
תשובת מרן שליט"א: לא. לא לחכות. רק אם ח"ו יהיו מכך בעיות בשלום בית. אם אין בעיות של שלום בית, עדיף שלא לחכות.

ואנחנו מחכים ומצפים לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו בעגלא ובזמן קריב, אכ"ר.

מסכים לסדר התקיעות, כפי דעת מרן השו"ע ובסימן תק"צ סעיף ב', תשר"ת ארוך וכו'. אבל, לא נהגו כך, ואפילו תלמידיו. וכך גם לגבי נדון דידן. עכ"פ אם הוא התעלם ממנהג אבותינו ורבותינו, מה"בכך שתלמידי מהרי"ץ יתעלמו ממנו.

מי שיראה בספר נר יום טוב [פרק כ"ד דף ע"ד], הבאתי שם כך, בזה"ל, שמעתי מפי אחד הרבנים הזקנים, כי מעשה היה בעי"ת צנעא, שאחד מן התוקעים האריך פעם אחת בתקיעותיו, ונהמו בו כל הקהל, קול גדול ולא יסף. כמו כן נהגו לכתחילה אפילו השאמו, להניח נרות חנוכה למעלה מעשרה טפחים. דרך אגב, כך נהגו אפילו במחוז שרעב, לפי מה ששמעתי. כדעת הרמב"ם, דלא כמרן השלחן ערוך סימן תרע"א סעיף ו', כמ"ש בס"ד בשלחן ערוך המקוצר סימן ק"כ סעיף ט', כי בבתים מעיקר בנייתם, עשו מקום שקוע גבוה הרבה יותר מעשרה טפחים, להניח שם נרות חנוכה.

על דבר זה, העיד הרב יוסף בן יעקב [צובירי. העורך]. שמעתי זאת ממנו בעצמו. הוא אמר לי, שהם היו מניחים אותה בגובה, ולא מתחת לעשרה. זה נגד דעת השתילי זיתים. הוא הרב שלהם. א"כ, מה התמיהות והשאלות?

ברוך ה', העיקר שהעניינים מסודרים ומבוררים בעת, והדבר התברר להלכה ולמעשה, כפי שאמרנו, וצריך להניח למעלה מעשרה טפחים, כי בפחות מעשרה טפחים ישנה שאלה של פסול. כמובן, מי שנוהג פחות מעשרה, אין צריך למחות בו, כי יש לו על מה לסמוך, אבל למה להיכנס לשאלות מיותרות.

שאלה מהקהל: לגבי זמן הדלקת נר חנוכה, כאשר הבעל נמצא מחוץ לבית, עד מתי צריכה האשה להמתין לבעלה, קודם שתדליק בעצמה?

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה. פרטים בטלפון: 050-4140741